

## บทที่ 2

### ผลงานวิจัยและงานเขียนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การนำเสนอภาพลักษณ์ของแม่ในนิตยสารสำหรับแม่และเด็ก” ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิดเชิงวิชาการจากเอกสาร วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- แนวคิดภาพลักษณ์
- แนวคิดนิตยสาร
- แนวคิดสตรีนิยม
- แนวคิดบทบาทและความเป็นแม่
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### แนวคิดภาพลักษณ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภาพลักษณ์” ว่าเป็น “ภาพที่เกิดจากการนึกคิดหรือที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น” หรือเรียกว่า จินตภาพ ศัพท์ในภาษาอังกฤษ คือ Image

Frank Jefkins กล่าวว่า “ภาพลักษณ์นั้น เกิดขึ้นจากความประทับใจ ซึ่งได้มาจากการได้มีความรู้ และความเข้าใจในข้อเท็จจริงนั้น ๆ” (พรทิพย์ พิมลสินธุ์, 2536, น. 123, อ้างจาก Jefkins, 1982, p. 6)

มานิต รัตนสุวรรณ กล่าวว่า “ภาพลักษณ์ เป็นความประทับใจในสิ่งที่เรารู้สึกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือคนใดคนหนึ่ง หรือองค์การใดองค์การหนึ่ง จะเรียกว่า ชื่อเสียง ก็ได้” (พรทิพย์ พิมลสินธุ์, 2536, น. 124, อ้างจาก มานิต รัตนสุวรรณ, 2527, น. 20)

เสรี วงษ์มณฑา (2541, น. 13-26) กล่าวว่าลักษณะของภาพลักษณ์คือ องค์ประกอบระหว่าง “ข้อเท็จจริง” กับ “การประเมินส่วนตัว” ดังนั้น ภาพลักษณ์ จึงเป็นผลรวมระหว่าง “ข้อเท็จจริง + การประเมินส่วนตัว” ทำให้เกิดภาพลักษณ์ขึ้น ซึ่งบุคคลเมื่อได้รับรู้ถึงพฤติกรรม หรือ สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน องค์การ แล้วก็จะกลายเป็นภาพลักษณ์ของสถาบัน องค์การนั้นๆ ดังนั้น ภาพลักษณ์ ที่คิดคำนึงนั้น อาจจะตรงกับความเป็นจริงหรือไม่จริงก็ได้ เพราะในบางครั้งสิ่งที่บุคคลคิดคำนึงนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็มี นอกจากนั้น เสรี วงษ์มณฑา ยังได้กล่าวถึงความสำคัญ

ของภาพลักษณ์ในด้านจิตวิทยาว่า ภาพลักษณ์นั้นเปรียบประดุจหางเสือที่กำหนดทิศทางพฤติกรรมของปัจเจกชนที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่อยู่รอบตัว ถ้าบุคคลนั้นมีภาพลักษณ์เชิงบวกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว จะมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมเชิงบวกต่อสิ่งนั้นเช่นกัน และสิ่งสำคัญอีกประการ ภาพลักษณ์นั้นก่อให้เกิดอคติในการพิจารณาพฤติกรรมเชิงลบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เคยมีภาพลักษณ์มาก่อนหน้านี้ เพราะภาพลักษณ์เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้ยากหากไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนและรุนแรงเข้าไปมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ สรุปแล้ว ภาพลักษณ์เป็นอคติ คือ อะไรก็ตามที่มองว่าดี จะทำอะไรก็ดีไปหมด ในทางตรงข้าม ถ้าสิ่งใดก็ตามที่มองว่าไม่ดี ให้ทำอย่างไรก็ยังถูกมองว่าไม่ดี ดังนั้น ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่สำคัญ ถ้าภาพลักษณ์ดี การกระทำก็จะเป็นที่ยอมรับ ภาพลักษณ์จึงช่วยให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย

พงษ์เทพ วรกิจโกศาทร ได้แบ่งประเภทของภาพลักษณ์ไว้ ดังนี้

1. ภาพลักษณ์ซ้อน (Multiple image) เป็นภาพลักษณ์ที่ตั้งมาจากสมมติฐานว่า บุคคลในสังคมนั้นมาจาก “ร้อยพ่อ พันแม่” มาจากแหล่งต่างๆ มีความรู้ ความเชื่อ ฐานะทางเศรษฐกิจสังคม การศึกษาและอื่นๆ ที่ต่างกัน โดยเฉพาะมีความรู้ และประสบการณ์ต่อองค์กรที่ต่างกัน ดังนั้นจะหวังว่าสมาชิกในสังคมจะมี ภาพลักษณ์ขององค์กรหนึ่งเหมือนกันไม่ได้ ยิ่งไปกว่านั้นในตัวบุคคลหนึ่งอาจมี ทั้งภาพลักษณ์ในทางบวก(ต่อเรื่องหนึ่ง) และภาพลักษณ์ในทางลบ (อีกเรื่องหนึ่ง) ได้เช่นกัน
2. ภาพลักษณ์ในปัจจุบัน (Current image) เป็นภาพลักษณ์ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน ซึ่งอาจจะเป็นภาพลักษณ์เชิงบวกหรือลบก็ได้ จะเป็นภาพลักษณ์ที่เกิดมา โดยธรรมชาติหรือโดยเจตนาก็ตาม หน้าที่ของผู้บริหารต้องหาภาพลักษณ์ปัจจุบันให้ได้ เมื่อพบภาพลักษณ์ที่ไม่ดีจะได้ปรับเปลี่ยนให้ดีขึ้น หรือพบภาพลักษณ์ที่ ผิดเพี้ยนจากสิ่งที่ต้องการก็อาจจะนำไปพิจารณาตัดสินใจได้
3. ภาพลักษณ์กระจกเงา (Mirror image) เปรียบได้กับเวลาที่คนเราส่องกระจก เขาก็จะเห็นภาพตัวเองในกระจก ในภาพนั้นเขาอาจจะมองว่าสวยสง่างามดีหรือตรงกับลักษณะใดก็ได้ในความนึกคิดของเขา ในกรณีนี้ก็เช่นกัน ผู้บริหารอาจมองว่า องค์กรทำโน่นทำนี่ดีมากแล้ว ดังนั้นภาพลักษณ์ขององค์กรจึงน่าจะเป็น ภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งความจริงจะเป็นเช่นไรก็เป็นอีกกรณีหนึ่ง ทั้งนี้ประชาชน กลุ่มเป้าหมายอาจจะมองเป็นอะไรที่แตกต่างจากผู้บริหารก็ได้

4. ภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนา (Wish image) เป็นภาพลักษณ์ที่ผู้บริหารหรือคนในองค์กรต้องการที่จะให้เป็นอย่างนั้น เช่นเป็นองค์กรที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นองค์กรที่เจริญรุ่งเรือง เป็นองค์กรที่ให้คำตอบแบบที่ยุติธรรมแก่พนักงาน เป็นต้น การกำหนดความปรารถนาเปรียบเสมือนการกำหนดเป้าประสงค์ของงานที่เราจะได้ เพื่อบรรลุเป้าประสงค์นั้นๆ
5. ภาพลักษณ์สูงสุดที่ทำได้ (Optimum image) หมายถึงภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการตระหนักในความจริงและมีความเข้าใจ การรับรู้ (Perception) ของผู้รับข่าวสาร อุปสรรคของการใช้สื่อมวลชนหรือสื่อที่เราควบคุมได้และสภาพแวดล้อมที่ยากที่จะควบคุม และอื่นๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนาได้ ดังนั้นภาพลักษณ์ชนิดนี้จึงเป็นภาพลักษณ์ที่ผู้เกี่ยวข้องรู้จักประมาณตนและตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจนไม่ทำให้การกำหนดภาพลักษณ์ที่พึงปรารถนามีความสูงส่งมากเกินไปจนความจริง
6. ภาพลักษณ์ที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง (Correct and Incorrect image) เป็นภาพลักษณ์อีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นไม่ตรงกับความเป็นจริง อาจเป็นเพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (ข่าวลือ อุบัติเหตุ ฯลฯ) และ/หรือกระบวนการสื่อสาร และ/หรือการรับรู้ของผู้รับสาร และเมื่อเกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ถูกต้องแล้วก็จำเป็นต้องมีการแก้ไขภาพลักษณ์ให้ถูกต้องต่อไป ภาพลักษณ์ที่ถูกต้องนี้คล้ายกับภาพลักษณ์ปัจจุบันแต่จะต่างกันว่าภาพลักษณ์ที่ถูกต้องได้มีการปรับเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ไม่ถูกต้องมาระยะหนึ่งแล้ว
7. ภาพลักษณ์สินค้า/บริการ (Product/ Service image) สินค้าหรือบริการก็มีภาพลักษณ์ของตัวเองเช่นเดียวกับองค์กร สินค้าหรือบริการบางอย่างอาจมีภาพลักษณ์ที่ไม่ค่อยดี เช่น บุหรี่ สถานอาบอบนวด เป็นต้น แต่สินค้าหรือบริการบางอย่างก็มีภาพลักษณ์ทางตรงกันข้าม เช่น ยาสีฟัน โรงพยาบาล เป็นต้น ไม่ว่าจะสินค้าหรือบริการจะมีภาพลักษณ์เชิงบวกหรือลบหรือกลางๆ ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องปรุงแต่งให้มีภาพลักษณ์ที่มีเอกลักษณ์เป็นที่ยอมรับมากขึ้นจากสังคม
8. ภาพลักษณ์ตราสินค้า (Brand image) เป็นภาพลักษณ์ที่มีลักษณะคล้ายกับภาพลักษณ์สินค้า เพียงแต่คราวนี้เป็น “ตราสินค้า” “ยี่ห้อสินค้า” หรือ “Logo” “สัญลักษณ์” เช่น ตรางู ดอกบัว DOMON เป็นต้น

9. ภาพลักษณ์องค์กร(Corporate image) เป็นภาพลักษณ์ขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง โดยเน้นภาพรวมทั้งหมดขององค์กร โดยรวมถึงสินค้า ยี่ห้อสินค้า ระบบการบริหารบริษัท ความมั่นคง การมีบุคลากรที่มีคุณภาพ ความรับผิดชอบต่อสังคม ฯลฯ
10. ภาพลักษณ์สถาบัน (Institutional image) คล้ายกับภาพลักษณ์องค์กร เพียงแต่ มุ่งมองเฉพาะตัวบริษัทหรือตัวสถาบัน ความรับผิดชอบต่อที่ตัวสถาบันมีต่อสังคม ความเป็นสถาบันที่มั่นคง แต่ทั้งนี้จะไม่มุ่งมองในเชิงธุรกิจการค้าหรือการตลาด หรือตราสินค้าอะไรทั้งสิ้น นอกจากบทบาทหรือพฤติกรรมขององค์กรอย่างเดียว (พรทิพย์ พิมลสินธุ์, 2536, น. 124-125)

จากความหมาย ประเภท และแนวคิดเรื่องภาพลักษณ์ข้างต้นทำให้สามารถสรุปได้ว่า “ภาพลักษณ์” คือ ภาพที่เกิดจากการนึกคิดของบุคคลต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงบวกกับการประเมินส่วนตัวที่มาจากความรู้และประสบการณ์ เมื่อคนๆ นั้น มีทัศนคติต่อภาพลักษณ์นั้นไปแล้วก็ค่อนข้างยากที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ภาพลักษณ์นั้นทำให้เกิดอคติ ภาพลักษณ์อาจไม่ใช่ความเป็นจริงทั้งหมด ภาพลักษณ์เป็นได้ทั้งในด้านบวกและ/หรือด้านลบ และภาพลักษณ์สามารถสร้างขึ้นหรือปรุงแต่งได้ ดังนั้นอาจพอสรุปได้ว่าเมื่อเรามีความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นด้านบวกหรือลบก็จะทำให้เรามีทัศนคติ ความเชื่อ ให้คุณค่าและปฏิบัติต่อสิ่งนั้นตามภาพลักษณ์ที่เราเห็นอย่างนั้น

## แนวคิดเกี่ยวกับนิตยสาร

### ความหมายของนิตยสาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “นิตยสาร” ว่าเป็นหนังสือที่พิมพ์ออกเป็นรายคาบ เช่น นิตยสารรายสัปดาห์ นิตยสารรายเดือน นิตยสารตรงกับในคำภาษาอังกฤษว่า Magazine ซึ่งเป็นรากศัพท์มาจากภาษาอาระบิกหมายถึง ศูนย์กลางการค้าหรือคลังสินค้าที่เต็มไปด้วยสินค้า ดังนั้น Magazine จึงเปรียบเสมือนห้างสรรพสินค้าที่เสนอทุกสินค้าทุกๆ แบบให้กับลูกค้าที่เป็นผู้อ่าน ผู้ซื้อนิตยสารนั้นก็เปรียบเสมือนผู้ซื้อสินค้า นิตยสารเป็นสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อสังคม นิตยสารทุกประเภทมีอิทธิพลต่อผู้อ่านในหลายๆ ด้าน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การพัฒนาในหลายรูปแบบ นิตยสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่ออกเป็นรายคาบ หรือรายประจำที่ไม่ใช่รายวัน มีการเย็บเล่มใช้ปกอ่อนกระดาษปกมักจะมีคุณภาพและความคงทนต่อการใช้งานมากกว่ากระดาษเนื้อในเนื้อหาภายในเล่มมีความ

หลากหลายให้ความรู้ทางวิชาการและบันเทิงใช้สีสันและภาพประกอบเป็นจำนวนมากมีโฆษณาภายในฉบับการออกแบบจัดหน้านิตยสารจะใช้ความพิถีพิถันในการจัดทำมากกว่าสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น โดยนิยมใช้สีสันและภาพประกอบเพื่อดึงดูดความสนใจและเร้าอารมณ์ของผู้พบเห็น นิตยสารมีรายได้หลักจากการโฆษณาและการจัดจำหน่ายการจัดทำจะเน้นผลการค้าเป็นสำคัญ (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2530, น. 9-11)

### ประเภทของนิตยสาร

วิชฌุ สุวรรณเพิ่ม (2525, น. 297-302) ได้แบ่งนิตยสารตามลักษณะผู้อ่านออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้ คือ

1. นิตยสารเพื่อผู้อ่านทั่วไป (General Magazine) นิตยสารประเภทนี้อาจมุ่งเน้นเนื้อหาให้ผู้อ่านเฉพาะเรื่อง เช่น ด้านการกีฬา แม่บ้าน ซึ่งจะมีผู้อ่านจำนวนมากและพิมพ์ออกมามากพอที่จะวางขายตามแผงขายหนังสือทั่วไป

2. นิตยสารเพื่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม (Specialized Magazine) นิตยสารประเภทนี้มักเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ หรือจำแนกแจกจ่ายกันเฉพาะกลุ่มเฉพาะกิจนั้นๆ

นอกจากจะแบ่งตามลักษณะของผู้อ่านแล้ว นิตยสารอาจสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะเนื้อหา โดยได้แบ่งนิตยสารตามลักษณะเนื้อหาออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. นิตยสารเพื่อความบันเทิง เป็นนิตยสารที่มุ่งเน้นความบันเทิงกับผู้อ่าน บรรจุเนื้อหาสาระไว้หลายประการ เป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่สนใจและชอบที่จะอ่าน นอกจากความบันเทิงแล้วยังมีการสอดแทรกเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน เป็นเกร็ดความรู้ต่างๆ เช่น ข้อเสนอนะเนในการดำเนินชีวิต ฯลฯ

2. นิตยสารวงการธุรกิจ เป็นนิตยสารที่มุ่งเน้นด้านธุรกิจ อุตสาหกรรมและอาชีพในแต่ละสาขา ผู้อ่านส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวงการธุรกิจ อาจเป็นพ่อค้า นักการลงทุน หรือนักธุรกิจ ถือได้ว่าเป็นนิตยสารที่มุ่งเน้นเฉพาะกลุ่ม

3. นิตยสารข่าว เป็นนิตยสารประเภทวิเคราะห์ข่าว ให้ความรู้ความเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยพยายามเสนอแนะรวบรวมเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดทุกแง่มุม จากนักเขียนที่มีความถนัดในแต่ละด้าน

จากประเภทของนิตยสาร จะพบว่านิตยสารแต่ละฉบับย่อมมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานแตกต่างกันไป (ชวรัตน์ เชิดชัย, 2520, น. 340-341) คือ

1. เพื่อธุรกิจ การพิมพ์นิตยสารเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาผลกำไร ดังนั้นประเภทนิตยสารนี้จึงมีเนื้อหาเอาใจผู้อ่าน เพื่อเพิ่มยอดการจำหน่ายและต้องการกำไรเป็นสิ่งตอบแทน
2. เพื่อบริการ การให้บริการเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญหนึ่งของนิตยสาร ประเภทที่พิมพ์ออกมาเพื่อการศึกษาและสาธารณะประโยชน์ นิตยสารประเภทนี้ไม่คำนึงถึงด้านธุรกิจมากนัก แต่จะเน้นการให้บริการแม้จะขาดทุนบ้างก็ตาม อย่างไรก็ตามในบรรดานิตยสารที่ผลิตออกมาเพื่อธุรกิจก็อาจมีเนื้อหาส่วนหนึ่งเพื่อบริการด้วย
3. เพื่อส่งเสริมความคิด เป็นนิตยสารที่ออกมาเพื่อส่งเสริมทัศนคติและความคิดบางอย่าง วัตถุประสงค์ข้อนี้มักมีความใกล้ชิดกับการให้บริการ ทั้งนี้จะถือเอาบริการเป็นเครื่องล่อใจ โน้มน้าวใจให้ผู้อ่านรู้สึกนิยมความคิดในแบบที่นิตยสารต้องการ ซึ่งวัตถุประสงค์ทำนองนี้มักเป็นนิตยสารประชาสัมพันธ์ ธุรกิจชวนเชื่อ และนิตยสารขนาดเล็ก เป็นต้น

### นิตยสารผู้หญิง

อุบลวรรณ ปิติพัฒนโฆษิต และ อวยพร พานิช (2535, น. 143-144) ได้ให้ความหมาย “นิตยสารผู้หญิง” หรือ “นิตยสารสตรี” ว่าเป็น นิตยสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับผู้หญิงในด้านต่างๆ ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง กลุ่มผู้อ่านส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง และได้แบ่งนิตยสารผู้หญิงออกตามเนื้อหาภายในเล่มได้เป็น 5 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. ด้านแม่บ้านการเรือน มีเนื้อหาเกี่ยวกับด้านแม่บ้านการเรือนและบันเทิงซึ่งเป็นนวนิยายเป็นส่วนใหญ่ เน้นกลุ่มผู้อ่านที่เป็นแม่บ้านหรือสนใจงานบ้านงานฝีมือ ได้แก่ กุลสตรี หญิงไทย ขวัญเรือน แม่บ้าน งานฝีมือ ฯลฯ
2. ด้านการให้ความรอบรู้ ทันโลกทันสมัยแก่ผู้หญิง จะให้ความรู้หลายๆ ด้านรวมทั้งบันเทิงและแฟชั่น เน้นผู้อ่านที่เป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้าน ได้แก่ ดิฉัน ลลนา แพรว ผู้หญิง ฯลฯ
3. ด้านความบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ จะประกอบด้วยนวนิยายประมาณ 70-80% ที่เหลือเป็นสารคดี คอลัมน์ต่างๆ เช่น สกุลไทย แก้ว ทานตะวัน ฯลฯ
4. ด้านวิชาการ ให้ความรู้ ความรู้ ความคิดและพัฒนาสตรี มีเนื้อหาค่อนข้างหนัก วิพากษ์วิจารณ์สังคมและบทบาทของสตรี ได้แก่ เสียงสตรี สตรีทัศน์ ฯลฯ

5. เนื้อหาสำหรับกลุ่มวัยรุ่น สุขภาพอนามัยและภาพแพชั่น แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ
  1. เนื้อหาเฉพาะวัยรุ่น เช่น เบรียว แพรวสุดสัปดาห์ เธอกับฉัน ฯลฯ
  2. เน้นด้านสุขภาพอนามัยในครอบครัว เช่น แม่และเด็ก รักลูก เลี้ยงลูก ฯลฯ
  3. เน้นภาพและแพชั่น เช่น เซเว่นทีน แพชั่นรีวิว ฯลฯ

ระวีวรรณ ประกอบผล (2535, น. 25-26) ได้กล่าวว่านิตยสารผู้หญิงแตกต่างจากสื่ออื่นเพราะเป็นสื่อที่ทำเพื่อให้ผู้หญิงอ่าน สิ่งซึ่งกลุ่มลิตีริสตรี้เป็นห่วงคือการปลูกฝังค่านิยมและความรู้สึกนึกคิดแบบเดิมๆ ที่ว่าผู้หญิงมีที่ทางของตนเฉพาะอยู่ที่บ้าน เกิดมาเพื่อจะเป็นภรรยาแม่บ้านและแม่

งานวิจัยหลักๆ ที่เกี่ยวกับนิตยสารผู้หญิงมักจะมุ่งเน้นไปที่การโฆษณา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการโฆษณาสินค้าของผู้หญิง และนิตยสารผู้หญิงนั้นต้องพึ่งพาค่าโฆษณาจึงจะอยู่รอด โฆษณาและเนื้อหาจึงมีส่วนที่เชื่อมโยงเกี่ยวข่งกันค่อนข้างมาก นิตยสารผู้หญิงจึงสะท้อนและส่งเสริมภาพของผู้หญิงที่มีลักษณะตามบรรทัดฐานที่ถูกกำหนดไว้ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่

สิ่งซึ่งนิตยสารผู้หญิงได้สะท้อนให้เห็นมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้คือ

1. การศึกษาอบรมของผู้หญิงและความมุ่งหวังในอาชีพของผู้หญิงเป็นผลมาจากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิง ซึ่งสัมพันธ์กับความคิดที่ว่าผู้ชายมองผู้หญิงในอุดมคติอย่างไร
2. ทักษะที่ผู้หญิงมีต่อบทบาทของตนเองในชีวิตเป็นผลมาจากภาพที่ถูกนำเสนอในสื่อมวลชน การศึกษาผลกระทบของสื่อต่อเด็กชี้ให้เห็นว่าสื่อมวลชนมีบทบาทต่อเด็ก มากกว่าพ่อแม่ในการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในอุดมคติ

สำหรับในประเทศกำลังพัฒนา นิตยสารผู้หญิงถือได้ว่าเป็นแหล่งสารสนเทศเพื่อผู้หญิงที่สำคัญ ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้เกิดการยกระดับสถานภาพของผู้หญิงมากขึ้นหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพเนื้อหาที่นิตยสารให้แก่ผู้อ่านของตน ผลโดยตรงก็คือการให้ความรู้และโดยอ้อมก็คือการเน้นบทบาทในการพัฒนา

มณฑนา อิทธินันท์ชัย และ ศิริพร สะโครบานาค (2529, น. 32-38) สรุปว่าประเภทของนิตยสารสตรีแบ่งออกได้ตามวัตถุประสงค์ในการสนองตอบต่อผู้อ่าน ซึ่งเป็นผู้หญิงต่างกลุ่มกัน คือ

1. นิตยสารผู้หญิงสมัยใหม่ เป็นที่นิยมอ่านของผู้หญิงยุคปัจจุบันที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน
2. นิตยสารผู้หญิงแบบดั้งเดิม มุ่งเสนอแก่ผู้หญิงกลุ่มแม่บ้านซึ่งยังมีบทบาทและหน้าที่ในการเป็นแม่ เมีย และลูกที่ดี

3. นิตยสารสำหรับผู้หญิงปัญญาชน ซึ่งผู้อ่านจะเป็นผู้หญิงปัญญาชนชั้นกลาง มีเนื้อหาสาระครอบคลุมทุกด้าน โดยเฉพาะเกี่ยวกับข่าว สารคดี ภาษาและหนังสือเป็นต้น

จากแนวคิดนิตยสารข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า “นิตยสารสำหรับแม่และเด็ก” จัดเป็นนิตยสารผู้หญิงประเภทหนึ่ง เป็นนิตยสารสำหรับผู้อ่านทั่วไปโดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือผู้หญิง มีเนื้อหาเกี่ยวกับบอนามัยแม่และเด็ก การเลี้ยงดูเด็ก สินค้าและแฟชั่นที่เกี่ยวกับแม่และเด็ก เป็นหนังสือที่ออกเผยแพร่เพื่อธุรกิจและหวังผลกำไร นิตยสารสำหรับแม่และเด็กได้สะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้หญิงที่มีต่อบทบาทของตนเองที่เกี่ยวกับการเป็นแม่และการเลี้ยงดูบุตร ซึ่งนักสตรีนิยมมีความห่วงใยการนำเสนอภาพลักษณ์ ตลอดจนการปลูกฝังค่านิยมที่เป็นแนวคิดแบบเดิมๆ ที่ว่าผู้หญิงมีที่ทางของตนเฉพาะอยู่ที่บ้าน เกิดมาเพื่อจะเป็นภรรยา แม่บ้านและแม่ ซึ่งเป็นภาพของผู้หญิงที่มีลักษณะตามบรรทัดฐานที่ถูกกำหนดไว้ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่

## แนวคิดสตรีนิยม

### แนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism)

สตรีนิยมสายเสรีนิยมนั้นเป็นสำนักคิดแรกที่เกิดขึ้นและถูกมองว่าเป็นแนวคิดกระแสหลักของสตรีนิยม เพราะคนส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับแนวคิดนี้ สตรีนิยมสายเสรีนิยมได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากแนวคิดเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันของมนุษย์ โดยเฉพาะทางกฎหมาย ให้ความสำคัญต่อบัณฑิตที่มีเหตุผล นักสตรีนิยมแนวนี้มักเรียกร้องให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงตัวเองให้มีเหตุผล ปรับปรุงตัวเองให้มีลักษณะความเป็นชาย เช่น ไม่ใช้อารมณ์ อ่อนไหวหรืออ่อนแอ และเชื่อว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่แตกต่างกัน เรียกร้องให้ผู้หญิงมีโอกาสที่เท่าเทียมในการแข่งขัน ที่ทำให้ผู้หญิงสามารถแข่งขันกับผู้ชายได้ในพื้นที่สาธารณะ โดยสตรีนิยมสายนี้ให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายและทางการเมือง เช่น กฎหมายที่ทำให้ผู้หญิงได้รับความเป็นธรรมในครอบครัว กฎหมายที่ส่งเสริมสถานภาพทางสังคม กฎหมายที่ช่วยพัฒนาโอกาสทางการศึกษา กฎหมายที่ทำให้ความเป็นธรรมกับการจ้างและค่าจ้างแรงงาน โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

นักสตรีนิยมสายเสรีนิยมคนสำคัญ Betty Friedan เขียนหนังสือชื่อ *The Feminine Mystique* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1963 เนื้อหาในหนังสือได้นำเสนอภาพของผู้หญิงชนชั้นกลางในสังคมอเมริกันในช่วงทศวรรษที่ 1960 ซึ่งเป็นช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้หญิงอเมริกันในขณะนั้นได้ถูกเรียกร้องให้เลิกทำงานและกลับมาเป็นแม่บ้าน เพื่อผู้ชายจะได้กลับมาทำงานทำ จากที่ก่อนหน้า

นั้นผู้หญิงจำนวนมากได้เข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อทดแทนแรงงานชายที่ต้องเข้าร่วมสงคราม กลายเป็นว่าผู้หญิงชนชั้นกลางจำนวนมากไม่ได้ประกอบอาชีพนอกบ้านแต่เป็นแม่บ้านอย่างเดียว ซึ่ง Friedan มองว่ามันทำให้ผู้หญิงเหล่านั้นเจ็บป่วย เพราะการเป็นแม่บ้านอย่างเดียวทำให้ผู้หญิงต้องพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจต่อผู้ชาย เต็มเต็มความต้องการทางอารมณ์ผ่านทางลูก ไม่สามารถพัฒนาความสามารถของตัวเอง ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง สภาพของแม่บ้านเหล่านี้ไม่ต่างอะไรกับ ชาวียวที่อยู่ในค่ายกักกันของนาซี

Friedan จึงเรียกร้องให้ผู้หญิงเข้าสู่โลกสาธารณะและทำทุกอย่างให้ได้เหมือนผู้ชาย แต่ไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างความสัมพันธ์ของหญิงชายที่เป็นอยู่ และมองว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้หญิงมีสถานะที่ดีขึ้นและสามารถเข้าไปต่อสู้อยู่ในโลกสาธารณะได้ แม้จะเรียกร้องให้ผู้หญิงมีความรู้เพื่อที่สามารถหางานและมีงานทำได้แต่ Friedan กลับเสนอเช่นกันว่าการ แต่งงานและการเป็นแม่เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้หญิง และเมื่อต้องให้เลือกผู้หญิงควรจะ เลือกรับงานและการเป็นแม่ ทางออกที่ Friedan และนักสตรีนิยมสายนี้เห็นพ้องกันก็คือ แม้ จะทำงานนอกบ้านแต่งงานในบ้านก็ต้องไม่บกพร่องด้วย ดังนั้นเพื่อจะให้มีความทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาคนมาช่วย โดยไม่ได้เสนอให้ผู้ชายเข้ามาช่วยดูแลบ้านและลูก เลย ซึ่งการเสนอลักษณะนี้เป็นไปได้ยากมากสำหรับผู้หญิงที่แต่งงานและเป็นแม่และยังต้อง ทำงานด้วย แม้ว่าจะเป็นผู้หญิงที่มีฐานะก็ตาม (วารุณี ภูริสินสิทธิ, 2545, น. 61-65)

### แนวคิดสตรีนิยมสายถอนรากถอนโคน (Radical Feminism)

แนวคิดสตรีนิยมสายถอนรากถอนโคนถือว่าเป็นแนวคิดเดียวที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรง จากแนวคิดกระแสหลักของผู้ชาย แนวคิดสตรีนิยมสายนี้เชื่อว่ารูปแบบของสถาบันครอบครัวเป็น ต้นแบบของการกดขี่ผู้หญิงของระบอบนิยมชายหรือชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่ครอบงำผู้หญิง ในทุกๆ ด้านและเอื้อประโยชน์ให้กับผู้ชาย

นอกจากนี้ระบอบนิยมชาย ได้สร้างอุดมการณ์ให้ผู้หญิงยอมรับในความต่ำต้อยของ ตัวเอง เพื่อยอมรับการกดขี่จากผู้ชาย เช่น มายาคติในเรื่องการเป็นเมียและการเป็นแม่ ส่งผลให้ ผู้หญิงเกิดความขัดแย้งในตัวเองและหากทำไม่ได้ตามนั้นก็รู้สึกผิดต่อตนเอง

งานเขียนของ Adrienne Rich ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1986 เรื่อง *Of Women Born: Motherhood as Experience and Institution* พูดถึงความสัมพันธ์ชายหญิงว่าเป็นความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ โดยที่ชายมีอำนาจเหนือหญิงโดยการแบ่งแยกเพศชาย-หญิง ถือเป็น การแบ่งชั้น พื้นฐานที่สุดที่มีมาก่อนการแบ่งชนชั้นหรือสีผิว ผู้หญิงเป็นกลุ่มแรกในประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่ ซึ่ง

แนวทางการต่อสู้ของนักสตรีนิยมกลุ่มนี้คือแยกตัวออกจากระบบนิยมชายในทุกๆ ด้าน รวมทั้งการเลือกความสัมพันธ์ในรูปแบบหญิงรักหญิง ในฐานะที่เป็นการแสดงออกทางการเมืองที่จะล้มล้างระบบของผู้ชาย

Kate Millett เขียนหนังสือชื่อ Sexual Politic ในปี ค.ศ. 1969 เสนอว่า การเมืองหมายถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างอำนาจที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ควบคุมคนกลุ่มหนึ่ง เพราะฉะนั้นการเมืองเรื่องเพศ (Sexual Politic) คือการที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิงและสามารถควบคุมผู้หญิงให้อยู่ภายใต้อำนาจนั้นได้ ทุกๆ เส้นทางของอำนาจภายในสังคมอยู่ในมือของผู้ชายอย่างสมบูรณ์ สิ่งที่ Millett เสนอคือ ต้นเหตุของการกดขี่ผู้หญิงอยู่ที่ระบบนิยมชายและเป็นต้นเหตุที่สำคัญว่าระบบชนชั้นเพราะมีความเป็นสากล เป็นปรากฏการณ์ที่ใช้ระยะเวลายาวนานและมีพลังมากกว่าระบบชนชั้น ระบบนิยมชายทำให้ความสัมพันธ์ที่เป็นรองของผู้หญิงเป็นเรื่องของธรรมชาติที่ผู้หญิงไม่สามารถปฏิเสธได้

Shulamith Firestone งานเขียนของเธอคือ The Dialectic of Sex : The Case for Feminist Revolution ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1971 Firestone เสนอว่า ในสังคมมีการแบ่งชนชั้นโดยมีฐานอยู่ที่เพศหรือชนชั้นทางเพศ หน้าที่ในการสืบพันธุ์ของผู้หญิงและผู้ชายทำให้เกิดการกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน การที่ผู้หญิงมีเลือดออกทุกเดือนหรือมีรอบเดือน การคลอดลูกที่เจ็บปวด การให้นมหรือเลี้ยงลูก ทำให้ผู้หญิงมีสภาพชนชั้นทาสที่ต้องรักษาไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์และเพื่อให้อิสระแก่มนุษย์อีกครั้งหนึ่ง (ผู้ชาย) ได้สามารถอยู่ในโลกของธุรกิจ ในต่อมาหน้าที่การสืบพันธุ์ของผู้หญิงได้ถูกทำให้กลายเป็นสถาบันเพื่อผลประโยชน์ของผู้ชาย เพราะฉะนั้นทางออกที่จะทำลายระบบที่ผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชายหรือระบบชนชั้นทางเพศก็คือการควบคุมการเจริญพันธุ์โดยใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย ยึดครองการควบคุมการสืบพันธุ์ โดยใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการสืบพันธุ์เพื่อผลิตสมาชิกใหม่ของสังคมแทนผู้หญิง ซึ่งเป็นการทำให้เด็กที่เกิดขึ้นมาเกิดจากสองเพศเท่าๆ กัน หรืออาจจะมองได้ว่าเป็นอิสระจากทั้งสองฝ่าย การดูแลเด็กนั้นควรเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคม และอีกส่วนหนึ่งที่ Firestone ได้เสนอก็คือ การต้องการมีลูกของผู้หญิงไม่ใช่ความต้องการของผู้หญิงอย่างแท้จริง แต่เกิดจากความต้องการขยายตัวตนของมนุษย์ผู้ชายเพราะผู้ชายต้องการลูกเพื่อสืบทอดทรัพย์สินสมบัติเป็นเรื่องของชนชั้นและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ส่วนผู้หญิงเองนั้นการมีลูกเป็นการสร้างความชอบธรรมให้ตัวเองได้อยู่กับบ้านโดยอ้างว่าเป็นเรื่องของความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มากกว่านั้นความปิติยินดีในการคลอดลูกก็เป็นมายาคติในระบบนิยมชายด้วยเช่นกัน (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, 2546)

ในเรื่องมายาคติของความเป็นแม่นั้น Ann Oakley ได้กล่าวว่า ความเป็นแม่เป็นมายาคติที่ตั้งอยู่บนความเชื่อ 3 ประการด้วยกัน (วารุณี ภูริสินลลิตี, 2545, น.9) คือ

1. ผู้หญิงทุกคนต้องการเป็นแม่ ซึ่ง Oakley มองว่าเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการขัดเกลาของสังคม
2. ผู้หญิงทุกคนต้องการลูกของตัวเอง โดยบอกว่า ผู้หญิงมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ แต่ที่จริงแล้วไม่มีสัญชาตญาณที่ว่านี่ เป็นเพียงเรื่องที่ว่าวัฒนธรรมสร้างขึ้น
3. เด็กทุกคนต้องการแม่ของพวกเขา ซึ่ง Oakley อ้างว่าที่เด็กต้องการนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ของพวกเขาเอง เด็กต้องการใครก็ได้ที่จะสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ และใครก็ได้ที่เขาารู้สึกว่าสามารถฟังและดูแลได้สม่ำเสมอ เพราะฉะนั้นความเป็นผู้หญิงที่ผูกติดกับความเป็นแม่ไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ แต่เป็นความเชื่อที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม และเมื่อผู้หญิงมีโอกาสในการกำหนดชีวิตตนเองแล้ว มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะไม่เป็นแม่

#### แนวคิดสตรีนิยมสายนอกกระแสหลัก

ความเป็นแม่เป็นประเด็นที่มีความเห็นหลากหลายในหมู่นักสตรีนิยม ในส่วนของนักสตรีนิยมสายนอกกระแสหลักซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากประสบการณ์และเรื่องราวชีวิตจริงของผู้หญิงผิวสีและผิวดำที่กระจายอยู่ทั่วโลก นักสตรีนิยมสายนี้ได้มองประเด็นนี้ว่า ความเป็นแม่นั้นเป็นความหลากหลาย มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงความหมายอยู่ตลอด แต่อย่างไรก็ตามความเป็นแม่เป็นสิ่งที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้หญิงได้แสดงออก ได้เรียนรู้ และได้สัมผัสพลังอำนาจของตัวเอง อันเป็นอำนาจที่ผู้หญิงสามารถนิยามตนเอง สามารถให้คุณค่าและเคารพในตัวเองได้ แม้แนวคิดสตรีนิยมสายอื่นจะมองว่าความเป็นแม่เป็นภาระหนักของผู้หญิงและกักผู้หญิงไว้ไม่ให้เข้าสู่โลกสาธารณะ แต่แนวคิดนี้กลับมองว่า ความเป็นแม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ตระหนักถึงการมีอยู่ของตัวเองมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงมองเห็นความสัมพันธ์ของตัวเองกับครอบครัว ชุมชนและสังคมภายนอกได้อย่างชัดเจน และทำให้ผู้หญิงรู้จักกับการอยู่กับธรรมชาติ มองตัวเองเป็นหนึ่งเดียวกับวงจรชีวิตธรรมชาติ

สตรีนิยมสายนอกกระแสหลักอธิบายว่า ความเป็นแม่มีได้ 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 แม่โดยสายเลือด (Blood mother) คือแม่ที่ให้กำเนิดลูก ประเภทที่ 2 แม่ที่ช่วยดูแล (Other mother) คือแม่ที่ช่วยเหลือลูกของคนอื่นซึ่งสามารถพบได้ในระบบเครือญาติไทยที่สมาชิกผู้หญิงครอบครัวจะช่วยกันดูแลเด็กๆ ในบ้าน ประเภทที่ 3 คือแม่ของชุมชน (Community other mother)

เป็นแม่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน คอยช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนราวกับแม่ที่คอยดูแลลูก และสุดท้ายแม่ประเภทที่ 4 คือแม่แห่งจิตวิญญาณ (Spiritual mother) เป็นแม่ที่นำผู้คนในสังคมไปสู่การมีชีวิตที่ประเสริฐและสันติภาพ ซึ่งอาจจะเป็นทั้งในทางโลกและทางธรรม เช่น แม่ชีเทเรซ่า

โดยรวมแล้วแนวคิดสตรีนิยมสายนอกกระแสหลักพยายามจะทำให้ผู้หญิงได้มองเห็นพลังอำนาจของตัวเองในฐานะที่ตนเองเป็นแม่ โดยให้มีความกล้าที่จะปฏิเสธและไม่ยอมจำนนกับความเป็นแม่ที่เป็นเพียงเพราะจารีตประเพณีที่สืบทอดและปฏิบัติต่อกันมา หรือกล้าที่จะสร้างความหมายและคุณค่าของความเป็นแม่ใหม่โดยไม่ยอมรับคำอธิบายดั้งเดิมที่ทำให้เชื่อว่าความเป็นแม่นั้นเป็นเพียงเรื่องปกติและเป็นธรรมชาติ แนวคิดนี้สนับสนุนหลักการที่ว่าความเป็นแม่มีอยู่แล้วในตัวผู้หญิงทุกคน แต่จะสามารถมีพลังได้ก็ต่อเมื่อตัวผู้หญิงเองตื่นจากการถูกรวบงำทางความคิดที่เป็นอยู่ กล้าคิดในแนวทางของผู้หญิงเอง เป็นภูมิปัญญาของผู้หญิงเอง (วิลลาซีนี พิพิธกุล, 2546, น. 14)

นอกจากนี้ยังมีมุมมองความเป็นแม่ของนักสตรีนิยมคนสำคัญอย่าง Adrienne Rich (1995) ที่ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ *Of Women Born: Motherhood as Experience and Institution* ที่เขียนจากประสบการณ์การเป็นแม่ลูกสามของเธอเอง และแม้ว่า Rich จะเป็นชาวหญิงรักหญิงแต่ในมุมมองเรื่องความเป็นแม่แล้ว Rich ก็ยังคงมองว่าพลังอำนาจของผู้หญิงเปลี่ยนแปลงได้จากการเป็นแม่ในแบบที่ตัวผู้หญิงสามารถเลือกและกำหนดได้เอง ซึ่ง Rich ได้เสนอมุมมองที่ทำให้เห็นถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของแม่ที่เกินเลย อารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีทั้งรักและซุนห่มอง ความทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวดในการคลอดลูกที่ผู้หญิงหลายคนไม่อยากจะจะเป็นแม่อีก และความต้องการในการมีลูกที่ผู้หญิงไม่ได้มีอำนาจสิทธิขาดในการตัดสินใจแม้ว่าจะเป็นร่างกายของตัวเอง ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ควรจะได้รับ การสนใจจากทั้งตัวผู้หญิงเอง และสังคมทั่วไป

จากแนวคิดสตรีนิยมทั้ง 3 สาย ทำให้เราทราบว่านักสตรีนิยมมีแนวคิดความเป็นแม่ที่มีทั้งเห็นตรงกันและขัดแย้งกัน สตรีนิยมทั้งสามแนวคิดเห็นว่าความเป็นแม่นั้นมีปัญหาอยู่ สายสตรีนิยมมองว่าการที่ผู้หญิงต้องรับภาระแม่นั้นทำให้ผู้หญิงไม่สามารถออกมาเปิดเผยตัวและต่อสู้กับผู้ชายในพื้นที่สาธารณะได้ ดังเห็นได้จากความเห็นของ Friedan ที่ว่าผู้หญิงถูกทำราวกับเป็นทาสที่ยึดอยู่ในค่ายกักกันนาซี ต้องทำงานบ้าน เต็มเต็มความต้องการทางอารมณ์ผ่านลูก ขณะที่สายถอนรากถอนโคนเห็นความไม่ยุติธรรม การกดขี่ การเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชายผ่านการทำให้ผู้หญิงรับภาระแม่ โดยการสร้างมายาคติต่างๆ ที่ทำให้ผู้หญิงไม่สามารถปลดปล่อยตัวเองจากความเป็นแม่ไปได้ สำหรับสตรีนิยมสายนอกกระแสหลักที่ดูเหมือนจะสนับสนุนความเป็นแม่ของ

ผู้หญิงและเห็นว่าความเป็นแม่คือคุณค่าของผู้หญิง แต่ก็ยังมองว่าการเป็นแม่ในแบบที่ไม่ตั้งคำถามหรือการเป็นแม่ในแบบที่เป็นเพราะถูกโครงสร้างทางสังคมหล่อหลอมมาหรือแบบดั้งเดิมก็ไม่ได้ช่วยให้ผู้หญิงสามารถพัฒนาตัวเองไปสู่สถานภาพที่ดีกว่าได้

สตรีนิยมทั้งสามแนวคิดได้มีข้อเสนอแนะต่อความเป็นแม่ที่แตกต่างกัน โดย สายเสรีนิยมยังเห็นว่าความเป็นแม่เป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องทำอยู่ แต่เป็นภาระที่หนักเกินไป จำเป็นต้องมีคนมาช่วยในการดูแลเลี้ยงดูลูกและการทำงานบ้าน โดยต้องหาแม่บ้านมาช่วย ซึ่งข้อเสนอแนะของสายเสรีนิยมนี้ถูกตั้งคำถามว่าเป็นไปได้เฉพาะสตรีชนชั้นกลางขึ้นไปเท่านั้นที่จะทำได้ สตรีนิยมसानถอนรากถอนโคนเสนอว่าทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับความเป็นแม่ล้วนแล้วแต่เป็นมายาคติที่ถูกสร้างขึ้น แม้แต่สภาพทางชีววิทยาของผู้หญิงที่เป็นผู้ให้กำเนิดก็ถูกครอบงำโดยมายาคติเช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้หญิงควรปฏิเสธความเป็นแม่ เพื่อให้หลุดพ้นจากกรอบคตินิยมชาย สตรีนิยมสายนี้ถูกมองว่าการให้ผู้หญิงปฏิเสธการเป็นแม่ก็เป็นเหมือนกับการบังคับผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงไม่มีเสรีภาพในการเลือก จำกัดความคิดและอิสรภาพของผู้หญิง ไม่ต่างอะไรกับกรอบคิดของระบบนิยมชาย ผู้หญิงควรมีเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายของตัวเอง ส่วนสตรีนิยมสายนอกกระแสหลักนั้นให้คุณค่ากับความเป็นแม่ ดังนั้นผู้หญิงควรจะเป็นแม่ แต่ต้องเป็นแม่ที่ไม่เชื่อตามกรอบความคิดแบบเก่า ต้องเป็นแม่ที่พัฒนาความคิดตัวเองและสามารถนำคุณค่านี้ไปต่อเองได้

## แนวคิดบทบาทและความเป็นแม่

### แนวคิดความเป็นหญิง (Femininity)

ความเป็นหญิง (Femininity) และความเป็นชาย (Masculinity) คือผลผลิตของการประกอบสร้างความเป็นเพศวัฒนธรรมไม่ใช่คุณสมบัติที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด แต่เป็นคุณสมบัติที่มนุษย์เรียนรู้หรือได้รับการหล่อหลอมเลี้ยงดูจากครอบครัวหรือองค์กรทางสังคมต่างๆ ฉะนั้นความเป็นหญิงและความเป็นชายเป็นวัฒนธรรม เมื่อเป็นวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ วัฒนธรรมหนึ่งๆ จะให้ความหมายของความเป็นหญิงและความเป็นชายด้วยกระบวนการกล่อมเกลาและสร้างความหมายทางสังคมและการเมือง (พริศรา แซ่ก๊วย, 2543, น. 49)

นักสตรีนิยมได้วิพากษ์ความเป็นหญิงความเป็นชายที่สังคมสร้างขึ้นในปัจจุบันว่าเต็มไปด้วยอคติ โดยทำให้ความเป็นชายมีลักษณะพื้นฐานของความเป็นผู้เหนือกว่า เปิดเผยอย่างตรงไปตรงมาและเชื่อมั่นในความสำเร็จ ในขณะที่ความเป็นหญิงประกอบขึ้นด้วยความอ่อนแอ

เพราะบาง ความต้องการที่จะถูกปกป้อง มีธรรมเนียมปฏิบัติของการสยบยอมและหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (พิมพ์ราไพ สุทธวารุณ, 2549, น. 19)

ดังนั้นความเป็นหญิง (Femininity) เป็นกระบวนการประกอบสร้างทางสังคมที่เริ่มต้นตั้งแต่แรกเกิด เป็นการประกอบสร้างจากองค์กรและสถาบันต่างๆ ของสังคมที่อยู่ภายใต้ระบอบชายเป็นใหญ่ โดยคุณลักษณะความเป็นหญิงที่ถูกสังคมสร้างขึ้นนี้ได้ถูกนำไปกำหนดบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมนิยมชายคาดหวังไว้ เช่น ความเป็นเมียและความเป็นแม่ โดยการประกอบขึ้นนั้นมีนัยยะทางการเมืองที่สำคัญเนื่องจากการประกอบสร้างความเป็นชายความเป็นหญิงก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางเพศ (จอมญาดา ชื่นประจักษ์กุล, 2548, น. 25)

### ความเป็นแม่

ความเป็นแม่อาจเทียบได้กับความเป็นผู้หญิง ในสังคมแบบนิยมชายผู้หญิงได้ถูกแบ่งออกเป็นสองขั้ว คือผู้หญิงดีและผู้หญิงไม่ดี ผู้หญิงมักถูกมาตรการทางสังคมควบคุมไว้ด้วยการสร้างมายาคติของความเป็นแม่ นอกจากนี้ความเป็นแมียังถูกกำหนดด้วยวัฒนธรรม กล่าวคือ สรีระตามธรรมชาติเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นหญิงความเป็นชายในเรื่องเพศ (Sex) แต่ธรรมชาติไม่ได้เป็นสิ่งกำหนดเพศสภาพ (Gender) หากแต่เพศสภาพได้มาจากกระบวนการกล่อมเกลาและสร้างความหมายทางสังคมและการเมือง (พริศรา แซ่ก้วย, 2543, น. 49)

ภาพของผู้หญิงและความเป็นแม่นั้นเป็นสิ่งที่นำมาผูกเข้าไว้ด้วยกัน เมื่อพูดถึงผู้หญิงคนจำนวนมากจะมีภาพของแม่ และเมื่อพูดถึงแม่ภาพที่คนจะนึกถึงคือ ภาพของผู้หญิงใจดี เอื้ออาทร มีความรักให้ลูกอย่างไม่มีเงื่อนไขพร้อมที่จะเสียสละและทำทุกอย่าง ความเป็นแม่จึงเป็นสถาบันที่ใช้มาตรการควบคุมผู้หญิงและสร้างความเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์ด้วยการใช้ร่างกายผู้หญิงเป็นแหล่งชีวิต ความเป็นแม่ทำให้ผู้หญิงต้องเป็นห่วงเป็นใยครอบครัว นึกถึงแต่ความสุขของคนในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นพ่อหรือลูก ส่วนความต้องการของตัวเองจะมาเป็นลำดับสุดท้ายหรืออาจจะไม่มีเลย เมื่อครอบครัวแตกร้าง ผู้เป็นสามีทิ้งครอบครัวไป ผู้หญิงจะถูกสังคมคาดหวังว่าต้องเป็นคนเข้มแข็งและประคับประคองครอบครัวที่ปราศจากพ่อให้อบอุ่น (พิมพ์ราไพ สุทธวารุณ, 2549, น. 2)

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2546) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หญิงกับความรู้ในจักรวาลของผู้ชาย: ความหมาย การมองเห็นโลก และระบอบอำนาจความจริง” ว่า นักคิดสตรีนิยมบางกลุ่มให้ความสำคัญและเชิดชูความเป็นแม่ มีการมองว่าความเป็นแม่เป็นแก่นหรือเป็นศูนย์กลางของ

ความเป็นหญิง เป็นอัตลักษณ์ของผู้ที่มีเพศสภาพหญิงและความสัมพันธ์พื้นฐานที่สะท้อนอำนาจและความสำเร็จของผู้หญิง ปัญหาคือ “ความเป็นแม่” อย่างที่เราคุ้นเคยและให้คุณค่านั้นมิได้เป็นธรรมชาติของผู้หญิง แต่เป็นสถาบันที่สังคมสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของลักษณะทางชีวภาพที่ว่าเพศหญิงเป็นฝ่ายตั้งท้องและให้นมลูก ความเป็นแม่เป็นสถาบันที่มีความรับผิดชอบและหน้าที่หลายประการที่ซับซ้อน ในขณะที่ผู้หญิงดูจะมีอำนาจในการเลือกและกำหนดแง่มุมต่างๆ ของความเป็นแม่น้อยมาก ผู้หญิงถูกปลูกฝังให้เตรียมตัวสำหรับการเป็นแม่หรือถูกคาดหวังในบทบาทนี้ เพราะความเชื่อที่เชื่อมโยงความเป็นหญิงเข้ากับความเป็นแม่ ผู้หญิงจึงไม่มีโอกาสแม้แต่จะคิดหรือเลือกว่าตนเองต้องการจะเป็นแม่หรือไม่ ผู้หญิงหลายคนเชื่อว่าตนเองไม่เป็นผู้หญิงอย่างเต็มที่หรือไม่มีค่าเต็มที่ถ้าไม่ได้เป็นแม่หรือไม่สามารถเป็นแม่ได้ การมองความเป็นแม่ว่าเป็นแก่นของความเป็นหญิงหรือการให้คุณค่าความเป็นแม่อย่างไม่ตั้งคำถามอาจเป็นเพียงการมองเห็นโลกตามมายาคติที่มาจากระบอบความจริงของสังคมหรือระบอบนิยมชายนั้นเอง

จิตราภรณ์ วนัสพงศ์ (2537, น. 30) กล่าวใน “ผู้หญิงในครอบครัว: ต้นไม้ได้ร่มเงา” ว่า ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่ก้าวหน้าไปพร้อมกับการเรียกร้องความเสมอภาคของสตรีนั้นดูเหมือนจะมีผลอยู่ไม่น้อย ผู้หญิงมีทางเลือกมากขึ้น ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะแต่งงานช้าลง ในขณะที่ผู้หญิงบางคนเลือกที่จะเป็นโสดหรือหย่าร้าง ตัวเลขของครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวตามลำพังจึงมีมากขึ้น สถานภาพของผู้หญิงดูเหมือนจะเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้น ได้รับการยอมรับมากขึ้น มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพทัดเทียมผู้ชายมากขึ้นในนามของ “ผู้หญิงเก่ง” “ผู้หญิงยุคใหม่” ทำให้เห็นว่าโลกของผู้หญิงขยายกว้างออกจากบ้านและครอบครัว แต่อีกส่วนหนึ่งกรอบทางทัศนคติและวัฒนธรรมเดิมๆ ยังไม่เปลี่ยนแปลง หลังจากเสร็จงานนอกบ้านผู้หญิงยังต้องกลับมาทำงานบ้าน ยังต้องเป็นแม่เลี้ยงดูลูก ยังจะต้องทำหน้าที่เมียอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง และผู้หญิงหลายคนยังจะต้องเจ็บช้ำจากการที่สามีไปมีคนอื่น ผู้หญิงจำนวนมากเป็นเหยื่อของความรุนแรงจากผู้ชายในครอบครัว

มีบทความอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ที่เขียนโดย จูตินบ โกมลนิมิ “เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์: การให้ความหมายของคำว่าแม่” จูตินบให้ความเห็นว่า การมองความเป็นแม่เป็นแก่นของความเป็นผู้หญิงหรือการให้ค่ากับความเป็นแม่อย่างไม่ตั้งคำถามอาจเป็นเพียงการมองเห็นโลกตามมายาคติที่มาจากระบอบชายเป็นใหญ่ การให้ความหมายของคำว่า “แม่” ในยุคที่เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์เพื่อฟิวจน์กลายเป็นสิ่งธรรมดาของสังคมนั้น ผู้หญิงอาจจะสามารถฉีกกรอบเดิมๆ เพื่อกำหนดความหมายของคำว่าแม่เองได้ จากกรณี 4 กรณี กรณีที่ 1 หากกฎหมายไทยให้ถือว่าใครเป็นผู้คลอดเด็กออกมานั้นคือแม่ หากคู่สามีภรรยานำตัวอ่อนที่เกิดจาก

การปฏิสนธิในอกร่างกายหรือในกรณีที่หญิงรักหญิงคู่หนึ่งอยากจะมีลูกแล้วมาว่าจ้างให้ผู้หญิงใดก็ตามที่ตั้งครรภ์แทน ถ้ามว่าเด็กควรจะเรียกหญิงที่เป็นเจ้าของไข่หรือหญิงที่อุ้มท้องและคลอดออกมาว่าแม่ กรณีที่ 2 ในกรณีที่การอุ้มบุญนั้นเป็นการที่ญาติตั้งครรภ์แทนก็อาจจะมีปัญหาในการลำดับญาติ เช่น ในกรณีที่แม่ตั้งครรภ์แทนลูกสาว กรณีที่ 3 ในกรณีที่เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์สามารถทำให้ผู้ชายตั้งครรภ์ได้ เพราะในปัจจุบันวงการแพทย์สามารถรักษาชีวิตและบริหารหญิงตั้งครรภ์ให้ท้องนอกมดลูกได้ เช่น กรณีที่เกิดที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เมื่อปี 2542 ชายที่ตั้งครรภ์และคลอดบุตรออกมาจะถูกให้ความหมายคำว่าแม่หรือไม่ กรณีสุดท้ายกรณีที่ 4 ในกรณีของโคลนนิ่ง (Cloning) หากมีการโคลนนิ่งจากตัวอ่อนของเซลล์ผู้หญิงหรือผู้ชายที่เจริญพันธุ์ขึ้นมาจริง จะให้คำให้ความหมายกับคำว่าแม่ที่ไหน กับใคร ซึ่งสิ่งที่ฐิตินบแสดงให้เห็นก็คือ เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ได้เข้ามากระเทาะความหมายของคำว่า 'แม่' ให้เปลี่ยนไป โดยสามารถเคลื่อนย้ายไปอยู่กับหญิงหรือชายก็ได้ (ฐิตินบ โภภณินิ, ม.ป.ป.)

### ค่านิยมของสังคมไทยต่อความเป็นแม่

สุพัตรา สุภาพ (2536, น. 81-82) ได้กล่าวเกี่ยวกับค่านิยมของสังคมไทยต่อการเป็นแม่ไว้ว่า แม่หรือมารดาเป็นหน้าที่หนึ่งของภรรยาในการทำให้ครอบครัวมีความสุข โดยหน้าที่ในการเป็นมารดานั้นต้องดูแลอบรมบุตรให้มีเหตุผลโดยไม่ใช้อารมณ์ เป็นที่พึ่งของบุตร ไม่เปรียบเทียบบุตรของตนกับบุตรของผู้อื่นไปในทางที่จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปมด้อยหรือกระทบกระเทือนจิตใจ ไม่ทุบตีบุตรโดยไม่มีเหตุผลหรือเกินกว่าเหตุ ถ้าหากบุตรทำความดีก็ควรจะชมเชยเพื่อเป็นการให้กำลังใจบุตรในการที่จะทำดีต่อไป ซึ่งจะเห็นว่าหน้าที่การเป็นแม่ที่นับว่าเป็นคุณค่าของสังคมไทยนั้น แม่จะต้องระมัดระวังในการเลี้ยงดูลูกอย่างที่สุด ต้องดูแลทั้งร่างกายและจิตใจของลูก เพื่อลูกจะเป็นคนดีต่อไป นอกจากนั้นสุพัตรายังได้กล่าวถึงหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่มารดาจะต้องรับผิดชอบและดูแลอีก นั่นก็คือความเป็นแม่บ้าน แม่ต้องขยันงานในบ้านและนอกบ้าน อุปการะดูแลคนในบ้านพอเหมาะพอควร แต่งกายให้เหมาะสมกับฐานะและโอกาส พุดจาอ่อนหวานอยู่เสมอ ตลอดจนเอาใจสามีและบุตร ให้โอกาสคนในบ้านไปเปลี่ยนบรรยากาศนอกบ้านเพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายและจำเจ ไม่ขี้นับจู้จี้ในเรื่องไม่เป็นเรื่อง ทั้งหมดรวมกับว่าแม่จะต้องดูแลทุกคนในบ้านและจัดระเบียบตนเองอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ว่าจะทำอะไรจะต้องไม่เป็นการทำมากจนเกินไปจนก่อให้เกิดความรำคาญ ในขณะที่คุณค่าของการเป็นพ่อหรือบิดาเป็นเพียงการควรช่วยเหลือภริยาในการอบรมบุตรให้เป็นคนดี โดยเฉพาะบุตรชายที่ควรจะมีบิดาสร้าง

บทบาทความเป็นชาย ซึ่งมารดาจะทำหน้าที่แทนไม่ได้ บิดาควรให้รางวัลแก่บุตรและภรรยาในบางโอกาสที่บุตรทำความดีหรือวันครบรอบแต่งงานหรือวันเงินเดือนออกสำหรับภรรยา

จะเห็นว่าหน้าที่หลักในบ้านเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้หญิงเป็นหลัก ผู้ชายมีหน้าที่เพียงแค่ควรจะช่วยเหลือ แต่ถ้าหากไม่ช่วยก็ยังคงเป็นหน้าที่ของแม่หรือผู้หญิงอยู่ดี

บทความทางวิชาการอีกชิ้นหนึ่งที่ได้กล่าวถึงความเป็นแม่ก็คือ “การประกอบสร้างอุดมการณ์ความเป็นแม่” ของบุษกร กาศมณี ส่วนหนึ่งของงานเขียนนี้ได้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ความเป็นแม่ของผู้หญิงไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยบุษกรได้กล่าวว่า ก่อนหน้าสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของผู้หญิงไทยในฐานะแม่อยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น ความพยายามของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงพระราชนิพนธ์ประวัติของผู้หญิงไว้ โดยเน้นภาพลักษณ์ในฐานะแม่ แม่สามี และภรรยา นโยบายการสร้างชาติในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของชาติไทยขึ้นมา ซึ่งหมายถึงการสร้างอัตลักษณ์ของคนในชาติที่ประกอบด้วยผู้ชายและผู้หญิง ซึ่งในส่วนของผู้หญิงนั้นมีหลายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นหญิงไทยอย่างชัดเจนและมีการส่งเสริมให้ผู้หญิงออกสู่สาธารณะมากขึ้น สำหรับความเป็นแม่นั้นรัฐบาลขณะนั้นให้ความสำคัญค่อนข้างมาก มีการเสนอว่าผู้หญิงมีส่วนในการสร้างชาติด้วยการเป็นแม่ที่ดีของลูก การมีลูกเป็นหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของผู้หญิงต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ยังกำหนดให้หน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกนั้นเป็นของผู้หญิง และสุดท้ายบุษกรได้สรุปว่า ความเป็นแม่ในฐานะสถาบันที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงมีอิทธิพลมากในปัจจุบัน ภาพลักษณ์ของความเป็นแม่ในสังคมไทยในปัจจุบันไม่แตกต่างไปจากเดิมเท่าไรนักและดูเหมือนว่าแม่สมัยใหม่ต้องรับภาระมากขึ้นกว่าเดิมด้วยซ้ำไป (บุษกร กาศมณี, ม.ป.ป.)

จากการสำรวจความคาดหวังของสังคมไทยต่อผู้หญิง ของ วันทนีย์ วาสิกะสินและสุนีย์ เหมะประสิทธิ์ เกี่ยวกับบทบาทของแม่พบว่า ผู้หญิงไทยเห็นว่า ลูกส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับแม่มากกว่าพ่อ ลูกจะใกล้ชิดแม่มากกว่า แต่ไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่าบทบาทของผู้ชายไม่ต้องรับผิดชอบต่อการตั้งครรภ์นอกสมรสของผู้หญิงและสามีไม่ต้องรับผิดชอบต่องานบ้าน ในขณะที่ผู้ชายเห็นว่าสามีไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่องานบ้านและผู้ชายไม่ต้องรับผิดชอบต่อการตั้งครรภ์นอกสมรสของผู้หญิง ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นค่านิยมเชิงซ้อนในสังคมไทยอย่างชัดเจนของผู้หญิงและชาย (วันทนีย์ วาสิกะสิน และ สุนีย์ เหมะประสิทธิ์, 2545, น. 35)

จากมุมมองของนักสตรีนิยมสายต่างๆ และนักวิชาการไทยที่มีต่อความเป็นแม่นั้น อาจพอสรุปได้ว่าความเป็นแม่นั้นไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ แต่เป็นการประกอบสร้างทางสังคมที่ทำให้

ผู้หญิงอยากเป็นแม่ และเมื่อเป็นแม่แล้วจะต้องทำตามมาตรฐานและความคาดหวังของสังคมในการเลี้ยงและดูแลลูก ผู้หญิงถูกทำให้หมกมุ่นกับการเลี้ยงและดูแลลูกจนไม่สามารถออกมาดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในโลกสาธารณะได้ มายาคติของความเป็นแม่ต่างๆ เช่น การเสียสละคือความสุข ความเจ็บปวดจากการคลอดลูกคือความสุข การได้เป็นแม่คือคุณค่าสูงสุดของผู้หญิง ความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขของแม่ ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือของระบบนิยมชายที่ตรึงผู้หญิงไว้กับการเลี้ยงลูกและการเป็นแม่บ้าน

ในสังคมไทยนั้นการเป็นแม่ถือเป็นคุณค่าของผู้หญิง โดยผู้หญิงในฐานะเมียและแม่นั้นต้องทำให้ครอบครัวมีความสุขและต้องเลี้ยงดูลูกอย่างดีที่สุด หน้าที่หลักในบ้านจึงเป็นของผู้หญิงแม้ว่าปัจจุบันผู้หญิงมีผู้หญิงจำนวนไม่น้อยต้องงานทำนอกบ้านเช่นเดียวกันกับผู้ชาย

นิตยสารสำหรับผู้หญิงถือเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงได้รับข้อมูลข่าวสารและสามารถนำข้อมูลข่าวสารนั้นมาพัฒนาตนเองได้ โดยข่าวสารที่ได้รับจากนิตยสารมีผลในการให้ความรู้ สร้างค่านิยมและทัศนคติต่อผู้อ่าน อย่างไรก็ตามกลุ่มนักสตรีนิยมยังมีความเป็นห่วงการปลูกฝังค่านิยมและความรู้สึกนึกคิดแบบเดิมๆ ที่ว่าผู้หญิงมีที่ทางของตนเองเฉพาะอยู่ที่บ้านจากการใช้สื่อ นิตยสารสำหรับผู้หญิงและเด็กเป็นประเภทหนึ่งที่มีแม่หรือผู้หญิงกลุ่มเป้าหมายหลัก ภาพลักษณ์ของแม่ที่ถูกระบายในนิตยสาร มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องความเป็นแม่ต่อผู้หญิงและบุคคลทั่วไป ดังนั้นจึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของแม่ที่ถูกระบายนำเสนอในนิตยสารสำหรับผู้หญิงและเด็กว่ายังคงปลูกฝังค่านิยมและความรู้สึกนึกคิดแบบเดิมหรือไม่ตามแนวคิดสตรีนิยม

เพื่อนำแนวคิดสตรีนิยมมาใช้ในการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของแม่ที่ถูกระบายนำเสนอในนิตยสารสำหรับผู้หญิงและเด็ก ผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกใช้กรอบการวิเคราะห์ที่สอดคล้องและสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ซึ่งกรอบการวิเคราะห์ที่เลือกมานั้นต้องเป็นกรอบที่เหมาะสมกับประชากรที่ใช้ในการวิจัยและเพียงพอที่จะมองเห็นและตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามุมมองแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ของ Adrienne Rich นั้น เป็นมุมมองที่เหมาะสมกับการนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เพราะหากลองสำรวจมุมมองความคิดของนักสตรีนิยมอีกสองท่านอย่าง Shulamith Firestone และ Ann Oakley แล้วจะพบว่าข้อเสนอนั้นต่อประเด็นความเป็นแม่นั้นค่อนข้างห่างไกลจากสังคมไทย ตัวอย่างเช่น Firestone ที่เห็นว่าเพื่อเป็นการทำลายระบบนิยมชายผู้หญิงต้องเข้าควบคุมการเจริญพันธุ์โดยใช้เทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ เพื่อให้เด็กที่เกิดมานั้นเกิดจากสองเพศเท่าๆ กัน หรือเป็นอิสระต่อกัน ในขณะที่ Oakley เห็นว่าความเป็นแม่นั้นตั้งอยู่บนมายาคติและอ้างว่าที่เด็กต้องการนั้นไม่

จำเป็นต้องเป็นแม่ของพวกเขาเอง เด็กต้องการใครก็ได้ที่จะสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ และทำให้เด็กรู้สึกที่สามารถพึ่งพิงและดูแลได้สม่ำเสมอ ซึ่งทำให้เห็นว่าทั้งสองมุมมองดังกล่าว ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูกเลย แต่ในสังคมไทยนั้นที่ยังให้คุณค่าและความสำคัญกับสถาบันครอบครัวไว้อย่างมาก จึงเป็นไปได้ยากมากที่ผู้หญิงหรือแม่จะปฏิเสธความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกหรือปฏิเสธความเป็นแม่อย่างเด็ดขาด ดังนั้นเพื่อเป็นการใช้มุมมองและแนวคิดสตรีนิยมเข้ามาตรวจสอบความเป็นแม่ในนิตยสารสำหรับแม่และเด็กที่ให้ความสำคัญกับการเป็นแม่ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกมุมมองแนวคิดที่ไม่ได้ปฏิเสธความเป็นแม่ซึ่งมุมมองต่อความเป็นแม่ของ Rich นั้นไม่ได้ปฏิเสธความเป็นแม่และเป็นมุมมองที่ต้องการให้เห็นแง่มุมของความยากลำบาก ความไม่เป็นธรรมและการจัดตั้งผู้หญิงไว้ไม่ให้เห็นพัฒนาตนเองได้อย่างที่ผู้หญิงเองต้องการ มุมมองดังกล่าวของ Rich จึงเหมาะสมในการนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ของงานวิจัยนี้

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลัดดาวัลย์ รัตนดิลลชัย (2532) ได้วิเคราะห์เนื้อหา นิตยสารสตรี โดยได้ทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มนิตยสารสตรีด้านให้ข่าวสารความรู้ทันสมัยโลก และพบว่านิตยสารในกลุ่มนี้มีเนื้อหาสาระที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาสตรีในด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ความรู้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ด้านชีวิตครอบครัว การเลี้ยงดูบุตร งานบ้าน การครองเรือน การปฏิบัติตนในฐานะภรรยา มารดา และบุตร ความรู้ในการมีส่วนร่วมในสังคม เรื่องค่านิยมและบทบาทของสตรี ความรู้เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ฯลฯ แต่ข่าวสารที่ได้รับจากนิตยสารก็มีผลในการสร้างค่านิยม ทศนคติ และพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น เกิดการแบ่งชนชั้น ระบุว่าผู้อ่านต้องการบริโภคสินค้าราคาแพง และข่าวสารที่คัดสรรมาในเล่มส่วนมากเป็นข่าวสารความรู้ด้านความงาม ส่วนภาพลักษณ์ของสตรีแม้จะมีเนื้อหาส่วนของสตรีที่ทำงานก็ตาม แต่ทว่ายังเป็นบทบาทแบบควบคู่กันไป คือสร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำงานให้ผู้หญิงแต่ก็ยังไม่ละทิ้งงานบ้าน ที่จะต้องไม่ให้ขาดตกบกพร่องโดยเสนอวิธีการบริหารเวลา ลัดดาวัลย์เสนอแนะว่าผู้จัดทำนิตยสารควรให้ความสำคัญกับข่าวสารที่เป็นประโยชน์โดยตรงกับชีวิตและสังคมของสตรี แม้จะหลีกเลี่ยงการโฆษณาไม่ได้ก็ควรจะมีการคัดเลือกหรือกำหนดปริมาณที่จะมาปรากฏ

อรอุษา รัตนชัยกำแหง (2537) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาข่าวสตรีในหน้าสตรีของหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ พบว่าเนื้อหาในหน้าสตรีนั้นจะมีเนื้อหาในเชิงบวกเป็นส่วนมาก และเป็นเนื้อหาที่ไม่ได้แค่เจาะจงนำเสนอเนื้อหาของผู้หญิงเพื่อผู้หญิงเท่านั้น เนื้อหาดังกล่าวตอบสนองแก่

ผู้อ่านทั้งชายและหญิง โดยมีจุดมุ่งหมายให้เห็นว่าภาพพจน์ของผู้หญิงในสังคมนั้นไม่ได้ด้อยไปกว่าผู้ชาย เพราะโดยมากเรื่องราวของผู้หญิงที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์นั้นแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอและความเสียเปรียบของผู้หญิง หน้าสตรีได้นำเสนอเรื่องราวที่ส่งเสริมให้เห็นความสามารถของผู้หญิงโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน แนะนำและให้ความรู้ในการประกอบอาชีพ เปิดโอกาสให้สตรีที่มีความรู้ ความสามารถและประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ได้มาแสดงความคิดเห็นและถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น แต่การศึกษา ก็ได้พบว่าการเสนอภาพที่มากจนเกินไป จนทำให้พื้นที่เนื้อหาของข่าวลดลง มีภาพข่าวที่เสนอการฉลองหรือสังสรรค์ของคนบางกลุ่มที่ไม่ได้มีประโยชน์ต่อผู้อ่านส่วนใหญ่ และการลงพื้นที่โฆษณาในหน้าสตรีที่มากจนเกินไป

เรณูกาชลี คำนวนสิน (2548) ศึกษาวิจัยเรื่องการนำเสนอเนื้อหาของนิตยสาร คอสโมโพลิแทนกับการให้นิยามมาตรฐานจริยธรรมทางเพศของผู้อ่าน พบว่าในการนำเสนอเนื้อหาของเรื่องเพศในคอลัมน์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศของนิตยสาร คอสโมโพลิแทนสร้างภาพลักษณ์ให้ผู้หญิงแบบคอสโมโพลิแทนเป็นผู้หญิงที่มีความเป็นอิสระเสรี มีอำนาจทั้งทางการเงิน รวมทั้งมีบทบาทในการควบคุมความสัมพันธ์แต่บทสรุปในท้ายที่สุดก็ยังคงเป็นการเอาอกเอาใจผู้ชาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของคอลัมน์ดังกล่าวนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันระหว่างเพศอย่างแท้จริง เป็นเพียงความเป็นสตรีนิยมแบบหลอกๆ ที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ผลิตนิตยสารที่ต้องการสร้างเนื้อหาเรื่องเพศให้สอดคล้องกับจุดขายของนิตยสารฉบับนี้เท่านั้นจากการเปรียบเทียบภาพของผู้หญิงแบบคอสโมโพลิแทน อย่างไรก็ตามพบว่าผู้อ่านไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตนตามแบบอย่างของผู้หญิงแบบคอสโมโพลิแทนทั้งหมด หากแต่ลดระดับลงมาให้เข้ากับเพศวิถีของสังคมไทย ซึ่งการให้ความหมายในทุกๆ ประเด็นล้วนมีกรอบทางวัฒนธรรมประเพณีไทยครอบอยู่

ปรียาภรณ์ คุณะเกษม (2550) ได้ศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เป็นภาพสะท้อนวัตถุนิยมทางเพศซึ่งปรากฏในสื่อโฆษณาประเภทนิตยสาร และพบว่าการมองภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อโฆษณานำเสนอให้เป็นเพียงวัตถุนิยมทางเพศหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยและองค์ประกอบหลายๆ อย่าง ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรมและความเชื่อที่ปลูกฝังถ่ายทอดต่อกันมา ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยทางกฎหมาย ประเพณีและศาสนา ปัจจัยทางการเมืองและปัจจัยทางการศึกษา ปรียาภรณ์เห็นว่าผู้หญิงสามารถสร้างคุณค่าให้กับชีวิตและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่หากเพียงแต่ได้รับโอกาสอันแท้จริง นั้นหมายถึงผู้ชายต้องมีส่วนร่วมในการแบกรับภาระงานบ้านเท่าๆ กับผู้หญิง ผู้หญิงจะต้องหลุดพ้นจากการกดขี่ทางเพศทั้งระบบครอบครัว ความรับผิดชอบในบ้าน รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง